

30 Ιανουαρίου 2014

Οι Τρεις Ιεράρχες για την εξουσία

Ορθοδοξία και Ορθοπραξία / Συναξαριακές Μορφές

Εμμανουήλ Περσυνάκη

καθηγητού-ιεροψάλτου

Κανένα κοσμοϊστορικό γεγονός δεν επηρέασε τόσο τον βίο του ανθρώπου, όσο η ενανθρώπιση του Χριστού και η ίδρυση της Εκκλησίας. Η διδασκαλία της Εκκλησίας για τον άνθρωπο θεμελίωσε μια διαφορετική ηθική συμπεριφορά η οποία επέβαλε μία προσαρμογή της τότε εξουσίας. Πολύ σύντομα τίθεται υπό αμφισβήτηση η μέχρι τότε κρατούσα άποψη και πρακτική για την εξουσία, η οποία αναγκάζεται να θέσει σε πρώτη θέση την αξία του εξουσιαζόμενου. Έτσι η Εκκλησία πρόβαλλε κοντά στην εξουσία ως αυτόνομος και αυτοτελής οργανισμός που αντλούσε την εξουσία από τον ιδρυτή Ιησού Χριστό.

Ήταν φυσικό να βρεθεί αντιμέτωπη με την επικρατούσα τότε Ρωμαϊκή εξουσία, η οποία κατά τον τρίτο μ.Χ. αιώνα παρουσίαζε σημεία ηθικής, κοινωνικής αλλά και πολιτικής αποσύνθεσης, τα οποία με τον καιρό πλήθαιναν, με αποτέλεσμα, την ανάπτυξη σε μεγάλο βαθμό δυσπιστίας μεταξύ αρχόντων και αρχομένων. Η αύξηση του βάθους και του πλάτους αυτής της δυσπιστίας μεγάλωνε και τη βανουσία της Ρωμαϊκής εξουσίας, η οποία έφθασε στο σημείο να θεωρεί τον άνθρωπο αντικείμενο-πράγμα (res). Η αντίληψη της Εκκλησίας για τον άνθρωπο δημιουργούσε εμπόδια στην τότε εξουσία, γι'αυτό οι Χριστιανοί, που ήταν αντικείμενο εξουσίας, πλήρωναν με αίμα την πίστη τους στον Χριστό. Οι Χριστιανοί δεν είχαν αντίρρηση να υποταχθούν στην εξουσία, αρκεί αυτή να ήταν «διάκονος εις το αγαθόν». Η ποιότητα της Ρωμαϊκής εξουσίας όμως δεν ήταν τέτοια, με αποτέλεσμα να ανατραπούν τα μέχρι τότε ισχύοντα κριτήρια αξιολόγησης της εξουσίας.

Ο τέταρτος μ.Χ. αιώνας κατά τον Δ. Ζακυνθινό υπήρξε αιώνας των μεγάλων αλλαγών, τομών τολμηρών προσανατολισμών, μεγάλων επιτευγμάτων, μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέση κατέλαβε η συμφιλίωση του χριστιανικού δόγματος με τις αξίες της ελληνικής αρχαιότητας, η πολιτική και θρησκευτική ενότητα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και η θεμελίωση της πολιτικής και της ιδεολογίας.

Όλοι οι μελετητές συμφωνούν στην άποψη ότι οι πρωτεργάτες σ' αυτές τις μεταβολές αναδείχθηκαν οι Τρεις Ιεράρχες, ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος Θεολόγος, και ο Ιωάννης Χρυσόστομος, η μνήμη των οποίων τιμάται κάθε χρόνο στις 30 Ιανουαρίου. «Με τη μοναδική ελληνική παιδεία τους, παρόμοια της οποίας είναι δύσκολο να βρει κανείς στους χρόνους της αρχαίας Ελλάδας, αδύνατο δε στη σημερινή Ελλάδα, και με τη βαθειά τους θρησκευτική καλλιέργεια, κατέστησαν τον αιώνα τους, τον τέταρτο μ.Χ. αιώνα, όχι απλώς εφάμιλλο του κλασσικού

πέμπτου π.Χ. αιώνα, αλλά και πολύ υπέρτερον εκείνου».

Πολλές φορές, πολλοί πολλά έγραψαν για τους τιμωμένους Άγιους. Νομίζω ότι θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούμε στις απόψεις-θέσεις τους, που είχαν για την πολιτική εξουσία, ελπίζοντας να προκαλέσουμε το ενδιαφέρον των ασκούντων την εξουσία για τη βαθύτερη έρευνα που πολύ θα τους ωφελούσε.

Στην προσπάθειά τους να καθορίσουν τις σχέσεις Εκκλησίας και εξουσίας με βάση την Αγία Γραφή διατύπωσαν απόψεις και θέσεις για την πολιτική εξουσία διαχρονικής αξίας. Το διάταγμα των Μεδιολάνων με το οποίο κατοχυρώθηκε η θρησκευτική ελευθερία η οποία κατά τη γνώμη των καθηγητών Σβώλου και Βλάχου αποτελεί ένα από τα βασικότερα ατομικά δικαιώματα, χωρίς το οποίο δεν υπάρχει ελευθερία, τους προσέφερε πρόσφορο έδαφος, γιατί διαμέσου αυτού η πολιτεία έμμεσα αποδεχόταν ότι λαμβάνει υπ' όψιν τη διδασκαλία της Εκκλησίας στις νομοθετικές ρυθμίσεις. Έτσι στην αρχή του τέταρτου μ.Χ. αιώνα άρχισε να διαμορφώνεται μία καινοτόμος αντίληψη για την αποστολή και τον χαρακτήρα της εξουσίας σε σχέση με τον Θεό και τον άνθρωπο.

Οι τρεις Ιεράρχες χωρίς να είναι πολιτειολόγοι κατόρθωσαν χάρη στη φώτιση του Άγιου Πνεύματος, μέσα από την προσπάθεια να διαφωτίσουν και να καθοδηγήσουν τον λαό, να περιγράψουν τα βασικά στοιχεία της εξουσίας όπως τα ήθελε η Εκκλησία. Για τους τρεις Ιεράρχες η άποψη ότι η εξουσία απορρίπτεται πάντοτε, γιατί είναι ένα μικρό ή μεγάλο κακό, δεν είναι ορθή. Επιθυμούν τη συζυγία της πολιτικής εξουσίας με την αγάπη διά μέσου αυτής η εξουσία. «Κοινόν αγαθόν ανθρώποις εκ Θεού χάριτος». Για τον Ιερό Χρυσόστομο η συνύπαρξη εξουσίας και Εκκλησίας οικονομείται για τη σωτηρία των ανθρώπων «Χριστώ συνάρχουσι, Χριστώ συνδιοικούσι» πάντα μέσα από την αγάπη. «Ουκ έστιν εξουσία εί μη από Θεού τεταγμένη», γράφει ο Μ. Βασίλειος προσδιορίζοντας τον Θεό ως πηγή εξουσίας. Μία άποψη η οποία είναι αντίθετη με τη σύγχρονη αντίληψη περί πηγής της εξουσίας. Σήμερα όλοι δέχονται ως πηγή εξουσίας τον λαό, ο οποίος διαθέτει δήθεν αλάνθαστο πολιτικό αισθητήριο για να μπορούν έτσι να τους μεταθέτουν εύκολα κάθε πολιτική ευθύνη.

Ο Μ. Βασίλειος λέγει «Κύριος καθιστά Βασιλείς». Τι συμβαίνει όμως σήμερα με τα διάφορα εκλογικά και πολιτικά παιχνίδια που παίζονται στην πλάτη του λαού; Θεωρητικά η αρχή της ισοπολιτείας εμποδίζει την προνομιακή αντιμετώπιση κάποιων πολιτών σε σχέση με άλλους. Είναι γνωστό όμως σε όλους μας το τι συμβαίνει με το λεγόμενο «περιβάλλον» των πολιτικών. Αυτή η τακτική, φαινόμενο της εποχής του Μ. Βασιλείου καυτηριάζεται από τον ίδιο ο οποίος υπογραμμίζει «Ού φύσει (δηλ. κληρονομικώ, φιλικώ, πολιτικώ δικαιώματι) κρατούσιν (οι ηγεμόνες) των ομοδούλων».

Η λαϊκή αλλά και θεϊκή εντολή πρέπει να συνυπάρχουν για την άσκηση της εξουσίας κατά τους τρεις Ιεράρχες. Πρώτος ο Μ. Κωνσταντίνος θεώρησε τον εαυτό του σαν επίσκοπο για τις εκκλησιαστικές υποθέσεις των υπηκόων του, όταν απευθυνόμενος στους πατέρες της Α' Οικουμενικής Συνόδου, έλεγε: «*Αλλ' υμείς μεν των είσω της Εκκλησίας, εγώ δε των εκτός υπό Θεού καθιστάμενος επίσκοπος αν είην*». Αυτή η φιλοσοφία διακατείχε τα εκλεκτορικά σώματα των Βυζαντινών. Έτσι η εξουσία δεν εγκλωβίζεται σε σκοπιμότητες και δεν παράγει κρίσεις, ούτε διαφθείρει τα άτομα που την ασκούν.

Φιλόθεος, φιλόανθρωπος αλλά και ομόδουλος πρέπει να είναι η εξουσία, ιδιότητες που πηγάζουν από τη θεία προέλευσή της. «Οι άρχοντες Χριστώ συνάρχουσι και συνδιοικούσι», λέγει ο άγιος Γρηγόριος Θεολόγος. Ο ιερός Χρυσόστομος θέλει την εξουσία να αποφεύγει τις βαναυσότητες, αλλά και να χαρίζει τα χρέη αυτών που αδυνατούν να τα εξοφλήσουν αποδεικνύοντας έτσι τη φιλανθρωπία της. Άρχοντες και αρχόμενοι είναι δούλοι του Θεού και συνεπώς ομόδουλοι, που δεν πρέπει να ξεχνούν τον λόγο του Χριστού. «*Ος εάν θέλη εν ημίν μέγας γενέσθαι, έσται υμών διάκονος και ος εάν θέλη εν ημίν είναι πρώτος, έσται πάντων υμών δούλος*».

Για τους Τρεις Ιεράρχες η εξουσία διακονεί τον λαό, εξομαλύνει τις κοινωνικές ανισότητες, λυτρώνει τον λαό από τα δεινά. Ο ιερός Χρυσόστομος γράφει: «Ο Βασιλεύς σώματα εμπιστεύεται (φροντίζει) και «το οικονομείν τα επί της γης έργον της εξουσίας είναι». Εάν η εξουσία έτσι κινείται, τότε η Εκκλησία πρέπει να τη θεωρεί «συνεργό και βοηθό της».

Μία τέτοια εξουσία πρέπει να έχει και τα ανάλογα μέσα, επιβολής στα οποία όμως επιβάλλεται, αυστηρά επιλογή. Από τα μέσα αυτά, οι Τρεις Ιεράρχες, αποκλείουν τη βία και τη θανατική ποινή, δέχονται όμως τον νόμο, την απειλή, τον εξαναγκασμό. «Ο βασιλεύς αναγκάζει», γράφει ο Ιερός Χρυσόστομος. Αναλύοντας τον λόγο αυτό ο Γρηγόριος Θεολόγος τονίζει: «Μαζί με την εξουσία οι άρχοντες λαμβάνουν και το ξίφος όχι όμως για χρήση, αλλά για απειλή και εκφοβισμό, το οποίο πρέπει να παραδώσουν καθαρό ως ανάθημα στον Θεό που τους έδωσε, όταν

παραδώσουν την εξουσία».

Δέχονται τον νόμο, όταν αυτός δεν αντιστέκεται στο δίκαιο και στις εντολές του Θεού. Κάθε απόκλιση από αυτό πιστοποιεί την αναξιότητά τους. Βρίσκονται στα όρια της δικαιοδοσίας τους οι άρχοντες μόνον όταν οι πράξεις τους είναι θεάρεστες και τους συνιστούν οι Τρεις Ιεράρχες «Σκήπτρον εξουσίας παρά Θεού δεξάμενος σκέπτου πως αρέσεις τω ταύτην σοι δεδωκότι». Ο ιερός Χρυσόστομος θέλει τον άρχοντα να υποτάσσεται στον νόμο γι' αυτό τονίζει «άρχοντες αρχόντων εισίν οι νόμοι». Παρέκκλιση από την αρχή αυτή δίδει το δικαίωμα αμφισβήτησης της εξουσίας, γιατί δέχεται «ουδέ σοι πάντα έξεστιν, ω βασιλεύ. Αυτό γάρ τούτο εστί βασιλεία το μη πάντα της επ' αυτής εξείναι».

Κάθε εξουσία πολιτική ή εκκλησιαστική πρέπει να μένει «έσω των οικείων όρων», δεν πρέπει να αναμιγνύεται στις δικαιοδοσίες της μίας ή ότι οι Τρεις Ιεράρχες καθορίζουν τα όρια της εξουσίας ώστε να ασκείται χωρίς επικαλύψεις και σφετερισμούς.

Όταν οι άρχοντες αποδειχθούν ανίκανοι ή ακατάλληλοι, ή επίορκοι, ή σκανδαλίζουν τον λαό, τότε ο άγιος Γρηγόριος προτιμά «όχι τον του κρατούντος νόμον, αλλά τον του κτίσαντος». Γι' αυτό και στο Βυζάντιο, όταν οι αυτοκράτορες απέκλιναν από την αποστολή τους, κατά τον καθηγητή Ι. Καραγιαννόπουλο, τότε ο λαός ασκούσε το δικαίωμα της αντιστάσεως με πρωτοπόρους τους κληρικούς των οποίων η δύναμη και η παρρησία απέβη το βήμα της λαϊκής θελήσεως και του δικαίου.

Αυτό το πρότυπο εξουσίας ζητούν οι Τρεις Ιεράρχες σήμερα από τους άρχοντες. Να γιατί αποτελούν για τη σύγχρονη εξουσία και τον εξουσιαζόμενο λαό, που ζητά δημοκρατία όσο ποτέ, μία πρόκληση.

Γι' αυτό πρέπει να τιμούνται όχι μόνο από τους ανθρώπους των γραμμάτων, αλλά από τους ασκούντες την εξουσία, προς τους οποίους πολλά έχουν να υποδείξουν, ώστε η εξουσία να ασκείται επ' αγαθώ του λαού και εις δόξαν Θεού.

Πηγή: Περιοδικό «Ερώ», Κέντρο Ενότητος και Μελέτης-Προβολής των Αξιών μας, τεύχος 9ο, Ιανουάριος-Μάρτιος 2012, Θεσσαλονίκη